

Anmärkningar om Evander

Ur en kartong med gamla fotografier

Mitt första möte med Per Gunnar Evanders böcker går tillbaka till 70-talet. Men jag minns också en augustieftermiddag på 80-talet när jag var på hemväg efter besök i Sundsvall då ett Sommarprogram på radio tvingade mig att köra åt sidan. Och jag lyssnade.

Ur en kartong med gamla fotografier plockade Evander fram och levandegjorde människor från sin hemtrakt. Och han gav dem röst. Sjung för de glömda !

Jag fångades av det säregna uttrycket när jag hörde honom. Han påminde mig om hur man talade i min egen släkt, fåordigt och kärvt. Den burleska humorn lättade upp svärtan i de personer han beskrev. Och så det direkta tilltalet när det gällde tillkortakommanden i livet, vår oförmåga att hantera dessa och vårt faktiska behov av att tyda de bakomliggande faktorerna för våra handlingar.

Särskilt under en period av stark påfrestning i mitt liv för några år sedan kom hans texter att tala mer direkt till mig än tidigare. Ett par av hans romanfigurer hade låtit förstå att de ville be om ursäkt för att de kunde "så dåligt leva". Och eftersom det var så med mig, dristade jag mig till att besöka en författarafton med Evander på Skansen för att inleda någon sorts dialog. Den avbröts dock för min del av att tiden på min parkeringsmätare rann ut. Som om det inte räckte med mitt eget förfall.

Utan min dotter förstår jag inte mitt liv

I Evanders TV-film "I morgon var en dröm" berättar Irma Christenson att hennes man pensionatsföreståndaren Bernhard alltid sa: "Utan mina gäster förstår jag inte mitt liv !" Irma är rädd att förlora sina gäster.

På pensionatet bor ett antal bottenfrusna människor med rigida uppfattningar om sig själva. Oförmögna till närhet lever de hela tiden i förnekelse av de möjligheter som finns. Allan Edvall vägrar medge att han någonsin hört "den där musiken" i Det strålar en stjärna. Ingen av personerna förstår sitt liv.

Lektor Fransson säger i "Plötsligt medan dimman lättar": Det är så, förstår ni, att utan min dotter förstår jag inte mitt liv". Lektor Fransson talar i saknadens perspektiv. Förlusten har alltså, så att säga, redan skett.

Vi behöver lära oss att lyssna. Det pågående samtalet kräver det. Att ge till varandra är att få varandra. Vi behöver förstå våra liv. Förstå våra gener, vad vi påverkats av och varför vi gjorde och gör våra val. På det att vi aldrig ska behöva önska att vi fick leva om våra liv (särskilt inte tillsammans med en far "på pricken lik mig själv", som Allan Edvall säger).

Livet är en ständigt pågående rättegång. Anklagelserna kan gälla sår och skador, inbillade eller verkliga, som man har tillfogat andra, men också tillkortakommanden. Sammantaget häftar vi i skuld. Jämt och ständigt.

Barnen lämnar oss ingen ro. Kärleken till en dotter är villkorslös och utan förbehåll. Men numera när min dotter och jag äter lunch på sta'n vill jag tro att vi förstår varandra rätt väl och att vi njuter av varandras sällskap. Att vi känner en kärlek som flödar sakta, men stark. Inte heller jag förstår mitt liv utan min dotter.

Rätt var det är stöter du på dig själv

Så fann jag "Anmärkningar om saknaden" från 2003 på ett antikvariat. Det var inte originalet, men väl faksimilutgåvan. Där var Evanders författarskap nedkokat på ett 70-tal boksidor. Som en underström löper här vårt behov av försoning - detta uppfordrande begrepp, släkt med förståelse och förlåtelse. Genom att se kan vi förstå.

Få människor kan exakt ange den enskilda händelse som för alltid förändrade deras liv. Vanligare är att en pärlband av händelser bildar ett - om vi har tur - förklarande mönster. Det är inte alltid som vi tror.

Jag kommer att tänka på den gamle fiskaren i Göran Tunströms "Under tiden" som konstaterade inför den ännu våta tavla författaren höll i handen när han gick längs stranden på Koster: "När en håller ögonen så här nära, ser det bara ut som en massa färgfläckar som nån kastat dit, men om en ser på avstånd, så är det jädrar i mig exaktare än verkligheten!"

Handlingar och händelser i det förflutna kan aldrig göras ogjorda. I "Anmärkningar om saknaden" säger Evander: "Men vederstyggligast ändå med alla förtrogna som jag själv svek och förrådde. Dem förlåter jag aldrig." "En av de viktigaste (läxorna, min anm.) kan vara bra att hålla i minnet vad angår sällskapslivet, nämligen att den som gjort dig riktigt jävla illa aldrig förlåter dig".

Men relationer mellan människor måste tillåtas att bli bedömda utifrån sina förutsättningar och sin tid. Vi behöver försonas med våra handlingar och med vårt öde, med dem vi älskat, som sårat oss, med dem som för alltid lämnat oss. Må vi liksom Jimmy i "Det sista äventyret" tillfriskna från vår rädsla för att bli blinda. På det att vi ska förstå våra liv, jag mitt och du ditt.

Identifikationsfaktorn är hög i allt vad Evander skriver. Han vänder på stenar åt oss. Och rätt var det är stöter du på dig själv.

Evander skriver oss själva

Jag vill tro att det finns gemensamma nämnare mellan oss som läser och gång på gång fascineras av Evander.

Inte söker vi några enkla lösningar. Tvärtom försöker vi läsa både text och undertext och ibland text på diagonalen i vårt behov av tröst och insikt.

Inte är vi främmande för tillkortakommanden. Det är tvärtom en stor del av vardagstillvaron för oss.

Inte lyckas vi få någon riktig ordning på tillvaron. Men vi hoppas att ouppklarade konflikter ska lösa sig innan vi dör, att vi ska orka visa oss för barnen "såsom vi är", att livet ska hinna redas ut. Fast vi vet så väl att vi en dag ska bli avbrutna mitt i en mening.

Inte har vi svårt att förstå dessa tillknäppta, frusna, men också kärnfulla mellannorrländska personer. De liknar oss själva.

Inte hämmas vi av Evanders lite torra, kamerala prosa. Tvärtom ligger den oss varmt om hjärtat.

Inte nöjer vi oss med vad som helst som förklaring på livets mening.

Konstaterandet att läsaren ofta vet mer om Evanders personer än de gör själva, att vi i stora stycken lär oss förstå och tycka om figurerna, hjälper oss. Evanders böcker vimlar av sargade personer. Vars och ens berättelse visar på hur många sätt ängslan gör sig påmind. Måhända är det förklaringen till den terapeutiska effekt i en läkande process som läsningen av Evander har.

Kanske är det så att Evander skriver oss själva.

För snart 50 år sedan fick jag en gåva av min svensklärare på gymnasiet, Bo Forsberg. Han ägde Ordet och ett smittande engagemang och öppnade Böckernas och Dramatikens värld för mig. Det var gåvan.

Efter många år korsades våra vägar på nytt och jag fick anledning att ge honom något i min tur. Det föll sig så att jag rekommenderade honom att läsa "Anmärkningar om saknaden" eftersom den berört mig så starkt. I läsandet återförenades vi. På den vägen är det.

Att låta tankarna flyga

Jag kommer att tänka på när jag besökte min farbror på hemmet där han låg - som man säger - på sitt yttersta, gammal och sjuk.

Jag frågade honom vad han låg och tänkte på i sin ensamhet. Jag hoppades naturligtvis på några visdomsord. Jag ville ju så gärna tro att han, som var så gammal och erfaren, ägde sådana att dela ut.

- Nja, sa han, jag ligger här och låter tankarna flyga...

Efter all ävlan.

"...det är när man ser någonting så bedövande vackert som Västerfjärden som man säkert vet att man kommer att dö ung hur gammal man än blir". (ur Evander:"Anmärkningar om saknaden")

Pär Ola Åkerlund
oktober 2011